

znatelný čtyřicetiletý odstup a distancce dvou politických režimů.

Tipla bych si, že profesor Srba bude protestovat proti úvodní formulaci, že jen stěží bude možné do budoucna ještě něco říci o prvních pěti letech tvorby a života Husy na provázku. Dost možná, že souhrn dokumentů se svým průvodním slovem a studii považuje spíše za východisko dalšího zkoumání sledované etapy brněnského divadelního života a dané umělecké generace. Na konci velké práce rozsáhlého kolektivu je jistě možné z textu vyčíst potenciál dalších témat, která v sobě lidé kolem „Provázku“ nesou. Kromě portrétů jednotlivých tvůrců a inscenací (příčemž prvním krokem může být jinde recenzovaný spis Petra Oslzlého o inscenaci *Commedia dell'arte*) jde především o pozornost nepravdivé dramaturgii, umění dramaturgii učit a prostřednictvím divadla ji jako žitý politický a umělecký názor také realizovat.

SRBA, Bořivoj (ed.). 2010. *Vykročila husa a vzala člověka na procházku: Pojd'! : založení a prvních pět let umělecké tvorby Mahenova neřivadla Husa na provázku (Divadla na provázku) 1967–1972: dokumenty – memoáry – studie* [uspořádal, původní texty napsal a komentáři doprovodil Bořivoj Srba]. Brno: JAMU, Divadelní fakulta, 2010.

Andrea Hanáčková /

Petr Oslzlý:

***Commedia dell'arte
Divadla na provázku
(1974–1985)***

„Zdaleka nejlegračnější představení, jaké jsem viděl,“ pochvaluje si anglický kritik David Foot z *The Guardian* v roce 1985 při jedné z posledních štací české inscenace, která má na svém kontě mnohá „nej“. Dva roky po profesionalizaci brněnského Divadla na provázku vznikla v roce 1974 v režii Petra Scherhaufera inscenace, která ustanovila základní principy práce na inscenaci jako na projektu a znamenala zásadní přerod malého brněnského divadla v respektovanou a za hranicemi socialistického Československa stále známější uměleckou skupinu. Právě tyto důvody zřejmě vedly Petra Oslzlého, aby po své přehledové publikaci *Divadlo Husa na provázku 1968(7)–1998, kniha v pohybu I.* (1999), popsal osudy asi nejslavnější „provázkovské“ inscenace. Autor tak stojí v dvojité roli zapisovatele divadelních dějin z pozice dramaturga, který sice nebyl přítomen samotnému vzniku inscenace (kvůli povinné vojenské službě), ale poté již formoval její podobu a svým způsobem i věhlas nepřetržitě jako dramaturg a spoluorganizátor zahraničních výjezdů.

Na 283 stranách brožované publikace s pečlivou bibliografickou vý-

bavou dokumentuje samotný vznik inscenace a charakterizuje její jednotlivé složky (s. 11–67), sumarizuje domácí i zahraniční ohlasy (s. 69–117), nabízí dvě verze scénáře (s. 117–185) a v příloze se podrobně věnuje postavě režiséra Petra Scherhaufera a nejvýraznější masce – Harlekýnovi (s. 185–223). Kniha je bohatě vybavena fotografiemi a výtvarnými atributy inscenace (plakát, studie, návrhy, nákresey scén a podobně).

Oslzlému se jako profesionálnímu dramaturgovi podařilo napsat knihu, kterou lze číst různými očima a kterou s prospěchem využije historik, učitel, laik i dlouholetý fanoušek brněnského „Provázku“. Tam, kde Oslzlý nebyl osobně, vypomáhá si zápisky ze zkoušek, režijními poznámkami, postupnou písemnou fixací jednotlivých improvizací, myšlenek, nápadů, zpětných vazeb na proběhlé zkoušky i představení. Množství písemných úvah a třeba i režijních dopisů vzešlo jednak z nutnosti vyhovět povinným všudypřítomným hlášením a reportům (jsme v letech 1974–1985), ovšem režisérská a dramaturgická potřeba písemně o věcech svého divadla uvažovat vychází z kořenů dramaturgické dílny Bořivoje Srby. V ní je každý krok poměřován dlouhodobými úkoly, ohledán ze všech stran v kontextu původních záměrů divadla, dané umělecké sezony i celkového ideového směřování souboru, a ovšem – písemně zaznamenán a pečlivě uložen. Tam, kde chybí zkušenost z autopsie, případně tam, kde chce Oslzlý

dosáhnout větší autenticity a osobního svědectví, volí metodu oral history a doplňuje odborný text oživující hereckou vzpomínkou.

Vděčnou kapitolou je komparace dvou variant scénářů. První byla víceméně literární adaptací scénářů *commedie dell'arte* se zpracováním výsledků zkoušek a improvizací souboru, druhá studie vznikla podle televizního záznamu z roku 1981, dramaturgických poznámek a ze vzpomínek Petra Oslzlého. Inscenace měla za sebou v té době již šest let hraní, repríz v mnoha jazycích, improvizací a kontaktem s publikem vyladěné scény do nejmenších detailů. Z původního scénáře zbyla jen torza základního příběhu. To, co čteme, je rozpoutaná féerie nápadů a gagů obkružujících především výstupy Harlekýna. Už úvodní okamžiky, v nichž Harlekýn používá Doktorovu ruku jako mikrofon, vítá diváky a chystá se proslovit přednášku o fenoménu *commedie dell'arte*, odkazuje kamsi k tradici luidického divadla, divadla jako hry, v němž záměrně situace stále jakoby znovu vznikají a jsou prozkoumány hereckou akcí a intenzivní komunikací s publikem.

Teprve z rekonstrukce inscenace vyplývá, jak obrovský prostor si pro sebe v inscenaci dokázal vytvořit Boleslav Polívka. Ostatně tento postřeh přináší i první knižní reflexe inscenace z roku 1984, kdy Vladimír Just konstatuje zcela dominantní roli Boleslava Polívky, jakkoli přiznává velký podíl akce, dovednosti, umu

a souhry celému divadelnímu kolektivu (Just 1984). Oslzlý věnuje tomuto jedinečnému výkonu podstatnou část knihy, stalseisoučástí podtitulu („Analýza, rekonstrukce, dokumentace inscenace režiséra Petra Scherhaufera & Harlekýna Boleslava Polívky“). Polívkovu hereckou kreaci neopomíná žádný z kritických ohlasů domácích ani zahraničních a je zřejmé, že role znamenala v jeho kariéře zásadní eskalační okamžik. Kromě vlastních popisů a analýzy hereckého výkonu dává Oslzlý prostor i dalším teoretikům, především Ladislavě Petiškové, která zde ve větším rozsahu poprvé publikuje kompletní Polívkův herecký portrét s cennou analýzou jeho autorského herectví.

Kniha svou komplexností tvoří vhodný pandán například k úvahám generačního i divadelního druha Josefa Kovalčuka, který podobně popisuje konkrétní cestu od scénáře k inscenaci, tedy proces od hledání a definování tématu ke konečnému – byť nikdy ne definitivnímu inscenačnímu tvaru (Kovalčuk 2009). Velmi edukativně jsou v Oslzlého publikaci popsány odlišnosti „nepravidelné dramaturgie“ a s tím spojeným i „nepravidelným“ průběhem zkoušení inscenace. Přestože to může znít dnes – poté, co v Čechách již půl století funguje autorské divadlo – neuvěřitelně, stále existuje zažitá představa o přístupu, v němž herec přichází k vývěsce a tam se dovídá, co bude v dané inscenaci hrát. Popis zkoušek *Commedie dell'arte* se tak může stát

i učebnicí adeptů herectví, režie, dramaturgie a divadelní produkce. Ukazuje, že úsilí napřené ke vzniku jediné inscenace zároveň posiluje divadelní organismus jako celek a že práci na jedné se připravuje soubor k budoucí práci na jiné inscenaci (v případě *Commedie dell'arte* se artistické, žonglérské a akrobatické dovednosti velmi hodily při pozdějším nastudování Brechtovy *Svatby* opět v režii Petra Scherhaufera). Zajímavým detailem z denního života souboru je třeba hlasování o tom, který herec – na základě vzájemných zkušeností a několikátýdenních zkoušek – má hrát tu kterou roli (s. 20).

Kniha zároveň může sloužit všem divadelním historikům, kteří v rámci přednášek o dějinách divadla zprostředkovávají studentům kapitoly o *commedii dell'arte*. V rámci prozázkovské inscenace totiž byl tento typ pouliční divadelní produkce nejen hrán, ale i žitý, jak dokazují portréty jednotlivých masek. Na příběhu Pechova pantalonovského kabátu je zřejmé, jak si herec doslova „oblékal“ s kostýmem i svůj typ. Podrobná zpráva o odžité variaci na téma *commedie dell'arte* nabízí možnost rozšířit si například v Čechách kanonické Kratochvílovy texty (*Komedie dell'Arte; Ze světa komedie dell'arte*) o rozměr dlouhodobého hraní drobných lazzi i delších scénářů a představit si celou trupu barokních komediantů včetně truhel smradlavých kostýmů, postupně se ošoupávajících kusů oděvů a re-

kvízit i šrámů, jež utří herci během představení.

Cenná jsou upozornění na paralely divadelního dění za hranicemi socialistického Československa v rámci pokračující druhé divadelní reformy (Giorgio Strehler, San Francisco Mime Troup), například zkušební fáze nácviku správného gesta a objevování vnitřní motivace k němu pomocí obrázků, fotografií a němých filmů, jejíž obdobu nachází Oslzlý například v Brookově hledání inscenačního výrazu pro projekt *Ikové* (1975). V konkrétně popsaném případě práce s gestem „oživlým“ z původně dvou-rozměrného obrázku jde nepochybně o praktické počátky divadelně-anthropologických výzkumů, zde v praxi malého souboru na ostrůvku relativně svobodné tvorby v socialistickém Československu. Ostatně k momentům bachtinovského „svobodného smíchového znejistění“ a „na hlavu obrácení všeho oficiálního“ se publikace vrací neustále, přičemž právě nespoutanost a permanentní překračování restrikcí v myšlení a tvorbě jsou brány jako úhelné charakteristiky celé inscenace, dobové tvorby Divadla na provázku i jednotlivých hereckých výkonů. Leitmotivem knihy, nijak nezdůrazňovaným, ale stále patrným, je množství omezení, která byla s inscenací, provozem a především cestováním souboru za hranice spjata. Po prvním vystoupení divadla na mezinárodním festivalu v Nancy dostalo divadlo dvacet sedm pozvání na zahraniční festivaly. Z nepsaného poky-

nu komunistického městského výboru však mohlo vycestovat jen jednou za rok. Toto omezení se sice dařilo v následujících letech překonávat, je však naprosto zřejmé, že v kondici, v jaké se divadlo na přelomu 70. a 80. let nacházelo, mohlo procestovat svět ve zcela jiné intenzitě a možnostech, než se to nakonec podařilo.

Bibliografie:

- OSLZLÝ, Petr a kol. 1999. *Divadlo Husa na provázku 1968(7)–1998, kniha v pohybu I*. Brno, 1999.
- OSLZLÝ, Petr. 2010. *Commedia dell'arte Divadla na provázku (1974–1985): Analýza, rekonstrukce, dokumentace inscenace režiséra Petra Scherhaufera & Harlekvína Boleslava Polívky*. Brno: JAMU, 2010.
- JUST, Vladimír. 1984. *Proměny malých scén*. Praha: Mladá fronta, 1984.
- KOVALČUK, Josef. 2009. *Téma: autorské divadlo*. Brno: Divadelní fakulta JAMU, 2009.
- KRATOCHVÍL, Karel. 1970. *Komedie dell'Arte*. Praha: Divadelní ústav, 1970.
- KRATOCHVÍL, Karel. 1987. *Ze světa komedie dell'arte*. Praha: Panorama, 1987.